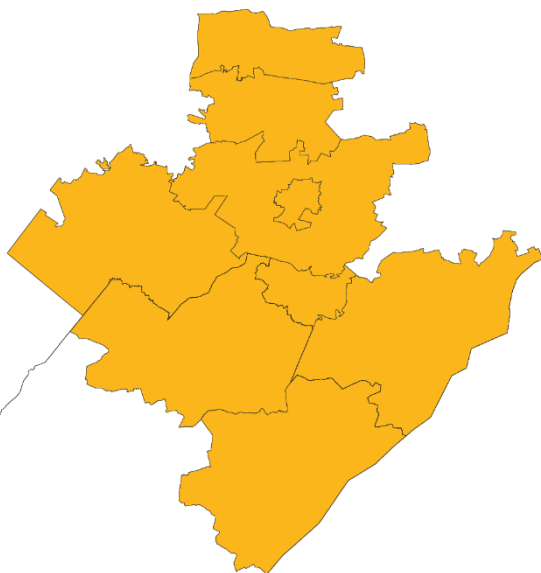

Strategia terytorialna

Partnerstwo Roztocze Środkowe

Pomoc Techniczna
dla Funduszy Europejskich

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

GINA
BEŻEC

MIASTO I GMINA
LUBYCZA
KRÓLEWSKA

MIASTO I GMINA
NAROL

GINA
SUSIEC

GINA
TARNAWATKA

GINA
TOMASZÓW
LUBELSKI

MIASTO
TOMASZÓW
LUBELSKI

GINA
KRYNICE

Gmina
Horyniec - Zdrój

Strategia terytorialna 2022–2030+

Partnerstwo

Roztocze Środkowe

Strategia Terytorialna

Partnerstwa Roztocze Środkowe

Opracowanie

Związek Miast Polskich

Zespół autorski

Wojciech Kłosowski, Jacek Warda

Kierownik projektu CWD

Jarosław Komża

Projekt „Pilotaż Centrum Wsparcia Doradczego” poprzez bezpośrednie doradztwo ZMP w strategicznym planowaniu rozwoju 38 partnerstw samorządowych, ma na celu popularyzowanie idei partnerstwa międzysamorządowego, wzmocnienie zdolności gmin i powiatów do podejmowania przemyślanej i celowej współpracy oraz planowania kompleksowych przedsięwzięć aktywizujących potencjał obszaru partnerstwa i budujących jego rozwój.

Dzięki współpracy Związku Miast Polskich, samorządów lokalnych i regionalnych oraz Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej, dla ponad 370 partnerskich gmin i powiatów z obszarów borykających się z problemami rozwojowymi przygotowywane są diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczo-przestrzennej, a następnie strategie terytorialne oraz pakiety przedsięwzięć podnoszące jakość życia mieszkańców.

Projekt „Pilotaż Centrum Wsparcia Doradczego” realizowany jest w okresie od września 2020 do marca 2022 roku w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020.

2021 -2023 © Związek Miast Polskich

Skład Partnerstwa

1. **Beżec** (gmina wiejska)
2. **Krynice** (gmina wiejska)
3. **Horyniec – Zdrój** (gmina wiejska)
4. **Lubycza Królewska** (gmina miejsko-wiejska)
5. **Narol** (gmina miejsko-wiejska)
6. **Susiec** (gmina wiejska)
7. **Tarnawatka** (gmina wiejska)
8. **Tomaszów Lubelski** (gmina miejska)
9. **Tomaszów Lubelski** (gmina wiejska)

Skład Rady Partnerstwa

1. **Wojciech Żukowski** – Burmistrz miasta Tomaszów Lubelski, Przewodniczący Rady Partnerstwa
2. **Andrzej Adamek** – Wójt Gminy Beżec,
3. **Marzena Czubaj-Gancarz** – Wójt Gminy Tomaszów Lubelski,
4. **Grzegorz Dominik** – Burmistrz Miasta i Gminy Narol
5. **Marek Łuszczynski** – Burmistrz Gminy Lubycza Królewska
6. **Zbigniew Naklicki** – Wójt Gminy Susiec,
7. **Piotr Pasieczny** – Wójt Gminy Tarnawatka,
8. **Jacek Wiśniewski** – Wójt Gminy Krynice,
9. **Robert Serkis** – Wójt gminy Horyniec-Zdrój

Skład Grupy Roboczej

1. **Paweł Borowiec** – gmina Lubycza Królewska, koordynator grupy roboczej.
2. **Diana Leszczyńska** – gmina Lubycza Królewska,
3. **Renata Miziuk** – miasto Tomaszów Lubelski,
4. **Mateusz Gęborys** - miasto Tomaszów Lubelski,
5. **Waldemar Miller** – gmina Tomaszów Lubelski
6. **Ewelina Kuśmierczuk** – gmina Krynice
7. **Karolina Janik** – gmina Beżec
8. **Jolanta Miller** – gmina Beżec
9. **Arkadiusz Mroczek** – gmina Narol
10. **Robert Pinkowicz** – gmina Narol
11. **Justyna Mroczkowska** – gmina Susiec
12. **Karolina Mazur** - gmina Susiec
13. **Marek Tyrka** – gmina Tarnawatka
14. **Krzysztof Kłysewicz** – gmina Horyniec-Zdrój

Spis treści

1. Synteza diagnozy i założenia do strategii	8
1.1. Wnioski z analizy powiązań funkcjonalnych	8
1.2. Kluczowe potencjały i bariery zidentyfikowane w diagnozie	8
1.3. Determinanty potrzeb rozwojowych obszaru partnerstwa.....	11
1.4. Kluczowe wyzwania, kierunki strategicznej interwencji i współpracy	11
2. Cele Partnerstwa.....	13
2.1. Misja Partnerstwa	14
2.2. Cele strategiczne Partnerstwa	14
3. Projekty.....	17
Cel strategiczny A: TURYSTYKA	18
Cel Strategiczny B: KLIMAT	18
4. Warunki i procedury obowiązujące w realizacji strategii	19
4.1. Rada Partnerstwa	19
4.2. Koordynatorzy projektów	20
5. System monitoringu i oceny skuteczności realizacji strategii.....	21
5.1. Wskaźniki realizacji strategii	21
5.2. Monitorowanie procesu wdrażania strategii	22
5.3. Ocena (ewaluacja) stopnia osiągnięcia celów strategicznych	23
6. Opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych	23
6.1. Partycypacja społeczna na etapie przygotowywania strategii	23
6.2. Partycypacja społeczna na etapie realizacji strategii.....	24
6.3. Partycypacja społeczna na etapie oceny efektów strategii.....	25
7. Źródła finansowania – potencjalne źródła finansowania dla poszczególnych projektów ...	25
7.1. Środki pochodzące z budżetu Państwa i funduszy celowych	25
7.2. Środki pochodzące z funduszy Unii Europejskiej.....	26
7.3. Źródła międzynarodowe	29
8. Wykazy i spisy	30

1. Synteza diagnozy i założenia do strategii

Obszerną diagnozę sytuacji w obszarze Partnerstwa zawarto w odrębnym opracowaniu pt. „Raport diagnostyczny. Portret partnerstwa Roztocze Środkowe”. Oto syntetyczne streszczenie wniosków z tej diagnozy.

1.1. Wnioski z analizy powiązań funkcjonalnych

1. Partnerstwo składa się z dziewięciu gmin należących do dwóch odrębnych powiatów (siedem gmin do powiatu tomaszowskiego i dwóch do powiatu lubaczowskiego), ale także – do dwóch województw: lubelskiego i podkarpackiego. To znacząco komplikuje planowanie wspólnych przedsięwzięć w przypadku ich finansowania ze środków regionalnych.
2. Kluczowym czynnikiem wiążącym gminy Partnerstwa jest ich położenie na Roztoczu Środkowym. Cały mezoregion Roztocza sięga pasem od Kraśnika do Lwowa i jest ważnym obszarem atrakcyjności turystycznej i przyrodniczej. Centralna część mezoregionu – Roztocze Środkowe – pokrywa się z obszarem Partnerstwa i jest objęta Transgranicznym Rezerwatem Biosfery Roztocze. Partnerstwo ma więc wspólne wyzwania w zakresie rozwoju turystyki.
3. Partnerstwo leży przy granicy polsko-ukraińskiej. Powiązania transgraniczne są jednym z kluczowych strategicznych czynników rozwoju obszaru.
4. Dominującym ośrodkiem Partnerstwa jest miasto Tomaszów Lubelski. Większość mieszkańców pozostałych gmin korzysta z licznych usług publicznych i rynkowych w Tomaszowie, a układ powiązań jest wyraźnie gwiazdasty.
5. Istotną część usług – na przykład edukacyjnych, kulturalnych czy związanych z pracą wysokiej jakości – mieszkańcy zakupują poza obszarem Partnerstwa: w Zamościu, Lublinie, czy dalszych ośrodkach miejskich.
6. Partnerstwo ma dwa wyraźne „bieguny” terytorialne: zachodnia część obszaru partnerstwa ma bardzo duży potencjał turystyczny, natomiast wschodnia – nieco mniejszy potencjał turystyczny, za to znaczący potencjał rolny.
7. Z uwagi na zbliżone problemy i zamierzenia strategiczne, ciekawym, a nie eksplorowanym dotąd obszarem współpracy i kierunkiem nowych powiązań może być pobliskie Partnerstwo z obszaru Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego, złożone także z ośmiu gmin (wyłącznie wiejskich) i usytuowane także w dwóch powiatach: zamojskim i krasnostawskim.

1.2. Kluczowe potencjały i bariery zidentyfikowane w diagnozie

1.2.1. Kluczowe potencjały Partnerstwa

1. Duży potencjał lokalnej współpracy i czytelne liderstwo. Podczas pracy nad diagnozą współpraca z całym lokalnym zespołem była bardzo dobra, z rozmów

zawsze wynikała duża wiedza interesariuszy o lokalnych zasobach i barierach. Taka sytuacja dobrze rokuje na przyszłość lokalnej współpracy i wspólnemu osiągnięciu celów. To kluczowy zasób strategiczny Partnerstwa.

2. Kluczowym zasobem Roztocza jest atrakcyjność krajobrazu: łagodne wzgórza pokryte rozdrobnionymi polami i zadrzewieniami oraz zespoły leśne. Oprócz najbardziej znanych walorów gminy Susiec trzeba podkreślić nieco mniej wypromowane walory obszaru gminy Narol i zachodniej części gminy Lubycza Królewska.
3. Turystyka rowerowa ma na obszarze partnerstwa olbrzymi potencjał. Zatwierdzony obecnie do finansowania projekt „Rowerowe Roztocze” powinien być jednak uzupełniony siecią lokalnych dróg rowerowych, które rozprowadzą ruch turystyczny po całym Partnerstwie, powiązanych z rozmieszczeniem lokalnych atrakcji i usług turystycznych.
4. Liczne stanowiska geologiczne na Roztoczu, a zwłaszcza występowanie na terenie gminy Lubycza Królewska skupiska Skrzemieniałych Drzew, uzasadniają plany utworzenia na tym obszarze Geoparku. Istniejące atrakcje geologiczne przyciągają obecnie stosunkowo nieliczne grono pasjonatów, jednak mogą stać się bardzo istotnym rdzeniem produktu turystycznego, uzupełnionego o elementy edukacyjne, informacyjne, usługi komercyjne.
5. Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej radykalnie podniosła jakość dostępnych połączeń internetowych. Zasadą jest, że o ile Internet dwa razy szybszy umożliwia tylko szybsze świadczenie usług dotychczasowych, to internet dziesięciokrotnie szybszy umożliwia świadczenie nowej generacji usług (np. audio-video zamiast tylko audio) W partnerstwie jest obecnie „nadmiarowa przepustowość sieci” pozwalająca na korzystanie z technologii czwartej rewolucji przemysłowej. To drugi kluczowy zasób Partnerstwa.
6. Dużym potencjałem Tomaszowa Lubelskiego jest narciarstwo biegowe i jego sukcesy znaczące w kraju. Wokół sukcesów sportowych da się rozwijać na szeroką skalę turystykę narciarską i rekreacyjne narciarstwo biegowe. To potencjał na projekt uzupełniający (ponieważ trudno zbudować wokół niego projekt partnerski).
7. Ilość słonecznych dni w roku predestynuje ten teren do rozwoju fotowoltaiki; to bardzo ważny potencjał obszaru.
8. Tożsamość historyczna i edukacja o historii tego terenu mają kluczowe znaczenie dla wytwarzania patriotyzmu lokalnego i dumy z miejsca zamieszkania.
9. Przeszłość historyczna. Historia Grodów Czerwieńskich jest obecnie przedmiotem międzynarodowych badań archeologicznych. W przyszłości może przyciągnąć na obszar partnerstwa strumień turystów porównywalny z atrakcjami przyrodniczymi i wydłużyć sezon turystyczny podnosząc obroty w tej branży. To samo dotyczy historii XX-wiecznej.
10. Szereg innych zasobów wartych wymienienia to:

- a. Działalność lokalnych liderów: stowarzyszeń i podmiotów rynkowych rozbudowujących potencjały obszaru;
- b. Zapowiedziana przebudowa drogi krajowej nr 17 do standardu drogi ekspresowej, która bardzo poprawi dostępność komunikacyjną.
- c. Bliskość Lwowa jest niewątpliwym potencjałem, który na razie pozostaje potencjałem niewykorzystanym.
- d. Transgraniczny Rezerwat Biosfery Roztocze, który jest sposobem na skuteczną promocję obszaru i oczywistym zasobem wizerunkowym.

1.2.2. Kluczowe bariery rozwojowe Partnerstwa

1. Turystyka – pomimo relatywnie dużego potencjału atrakcyjności przyrodniczej i kulturowej – nie jest oparta o dojrzałe produkty turystyczne, nie przynosi więc oczekiwanej dochodowości.
2. Tradycje przedsiębiorczości na obszarze Partnerstwa są przeciętne, co przekłada się obecnie na słabe wskaźniki przedsiębiorczości i stosunkowo niewielki odsetek młodzieży planującej założenie własnej firmy.
3. Rolnictwo ma słabe możliwości rozwoju. Gleby na obszarze partnerstwa są przeciętnej jakości, użytki rolne są rozdrobnione a gospodarstwa niewielkie obszarowo i rozrzucone terytorialnie (działki w różnych wsiach czy nawet różnych gminach).
4. W partnerstwie niska jest przeciętna wysokość płac. Jedną z przyczyn dla których wynagrodzenia mogą być utrzymywane na niskim poziomie jest obecność pracowników przyjeżdżających z Ukrainy. Dla przedsiębiorców to jest sytuacja dobra – niskie płace pozwalają przedsiębiorstwom osiągać wyższe zyski, ale z drugiej strony niskie wynagrodzenia są jednym z istotnych czynników wyprowadzania się młodych ludzi z obszaru partnerstwa. Innym efektem tego samego zjawiska są duże dysproporcje dochodowe. Można się domyślać, że głównie są to między dochodami pracodawców a dochodami pracowników.
5. Partnerstwo podlega depopulacji nie tylko na skutek małej ilości urodzeń i dużej liczby zgonów, ale także wyprowadzania się młodych ludzi. Często wyjeżdżają oni w celu kontynuacji nauki i już nie wracają do rodzinnej miejscowości. Powodem tych wyprowadzek są także: słaba dostępność transportu publicznego, słaby dostęp do kultury, brak możliwości kształcenia się na poziomie wyższym bez opuszczania miejsca stałego zamieszkania.
6. Starzenie się społeczeństwa spowoduje stałe zmniejszanie się w najbliższych dziesięcioleciach liczby osób pracujących oraz zwiększenie się liczby osób wymagających wsparcia, asystentury i wreszcie – opieki.
7. Kluczową barierą jest brak regularnego całorocznego połączenia kolejowego z ośrodkami wojewódzkimi. Transport kolejowy praktycznie nie istnieje, chociaż przez partnerstwo przebiega linia kolejowa łącząca województwo lubelskie i podkarpackie.

1.3. Determinanty potrzeb rozwojowych obszaru partnerstwa

1. Kluczowe jest przywrócenie całorocznego transportu kolejowego i odtworzenie zwyczaju korzystania z niego jako środka codziennych dojazdów do pracy i szkoły. Potrzebny jest lobbying o przywrócenie całorocznych połączeń z ośrodkami wojewódzkimi. Także szynobus jeżdżący kilka razy dziennie na trasie Zamość – Bełzec poprawiłby zdecydowanie dostępność komunikacyjną. Partnerstwa i ułatwił dojazd turystom, szczególnie tym, którzy uprawiają turystykę rowerową.¹
2. Lwów jest silnym atraktorem dla ruchu turystycznego, ale infrastruktura dojazdowa do Lwowa z Polski jest bardzo słaba. Transgraniczny szlak rowerowy po stronie ukraińskiej praktycznie zupełnie nie jest użytkowany. Działania wojenne prowadzone obecnie na terytorium Ukrainy nie sprzyjają budowaniu planów turystycznych w wykorzystaniem transgranicznej turystyki rowerowej.
3. Mieszkania komunalne są być może zasobem, który trzeba pilnie wytworzyć w obszarze partnerstwa, aby ograniczyć ucieczkę młodych ludzi z obszaru.
4. Tworzenie okołoturystycznych miejsc pracy, dzięki którym następowalaby aktywizacja różnych grup mieszkańców oraz powstanie dodatkowa możliwość zbywania produktów wytworzonych w gospodarstwach mieszkańców Partnerów Partnerstwa.

1.4. Kluczowe wyzwania, kierunki strategicznej interwencji i współpracy

1. Pierwszym kluczowym wyzwaniem strategicznym obszaru Partnerstwa jest przekształcenie obecnego potencjału turystycznego obszaru Partnerstwa w konkretne produkty turystyczne. W kontekście tego wyzwania powinny być analizowane następujące kierunki działań.
  - a) Przeszłość historyczna może okazać się niezwykle ważnym elementem atrakcyjności turystycznej obszaru Partnerstwa. Może to być jeden z kluczowych kierunków rozwoju turystyki na obszarze.
  - b) Koncepcja stworzenia Geoparku powinna być istotnym elementem myślenia o turystyce obszaru.
  - c) Turystyka rowerowa powinna być rozwijana nadal w sposób bardziej systemowy i pomysłowo zróżnicowany.
  - d) Oś turystyczna Lublin – Zamość – Tomaszów – Żółkiew – Lwów: warto rozważyć pomysł, aby wymienione miasta promowały się wspólnie w skali Europy. Jednocześnie można stworzyć ciąg atrakcji pomiędzy nimi, na czym skorzystać może partnerstwo.

---

¹Takie połączenie zostało utworzone w rozkładzie jazdy 2023/24. Zapewniono kursowanie czterech par pociągów dziennie w relacji Zamość Wschód-Bełzec i z powrotem, z wydłużeniem w piątki i niedziele jednej pary do Hrebennego. Chodzi o zapewnienie dojazdów dla studentów z okolic Lubyczy Królewskiej i Hrebennego Patrz : **2023-12-06** RMF FM „Całoroczne połączenia kolejowe z Zamościa do Bełzca w rozkładzie 2023/2024” [Link](#)

- e) Wokół sukcesów sportowych narciarstwa biegowego warto rozwijać na szeroką skalę turystykę narciarską i narciarstwo rekreacyjne.
- f) Trzeba przemyśleć lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego Partnerstwa jako atraktora turystycznego; wkomponowanie go w szersze produkty turystyczne jest wyzwaniem.
- g) Należy przebadąć potencjał produktów lokalnych jako atraktorów turystycznych. Obecnie wydaje się, że produkty z Roztocza nie są optymalnie wypromowane.

2. Rozwój nowoczesnej infrastruktury i poprawa jakości skomunikowania ze światem i jest drugim kluczowym wyzwaniem.

- a) Ważne jest skupienie się na rozbudowie instalacji fotowoltaicznych (począwszy od instalacji na budynkach komunalnych) w celu wykorzystania lokalnych warunków nasłonecznienia i zmniejszenia bieżących kosztów utrzymania obiektów.
- b) Pozostałe zadania mają charakter lobbyingowi: gminy powinny wnioskować i lobbować o podjęcie korzystnych dla Partnerstwa decyzji przez podmioty centralne i regionalne:
  - Wznowienie regularnego ruchu kolejowego na linii 69 Lublin - Bełżec jest kluczowe dla przyszłości obszaru Partnerstwa (warto analizować je w kontekście możliwości przyszłej budowy linii normalnotorowej ze Lwowa). Warto także lobbować o powrót połączeń kolejowych Warszawa - Lublin - Lwów. Szynobusy do Zamościa i Lublina powinny kursować całorocznie i codziennie rano i wieczorem. Obecnie od strony regionalnego systemu transportowego województwa podkarpackiego szynobus dojeżdża do Horyńca Zdroju. Brakuje skomunikowania przesiadkowego od strony województwa lubelskiego, np. w stacji Bełżec.
  - Potrzebne jest usprawnienie przejazdu na przejściu granicznym w Hrebennem. Potrzebne jest uruchomienie przejść granicznych dla ruchu pieszego w Hrebennem, Dołhobyczowie i Budomierzu co umożliwiłoby przejazd rowerami, a tym samym wpłynęło na zwiększenie ruchu turystycznego.
  - Warto ubiegać się o nadanie drodze wojewódzkiej 865 od projektowanego węzła Bełżec z drogą S17 do Jarostawia rangi drogi krajowej.
  - Wykorzystanie potencjału szerokopasmowej sieci teletransmisyjnej; należy przeanalizować ewentualną potrzebę rozbudowania sieci dystrybucyjnej do poszczególnych użytkowników.

3. Ponadto kluczowym wyzwaniem jest starzenie się populacji mieszkańców i związane z tym wyzwania w zakresie polityki senioralnej gmin partnerstwa. Jest to część problemu generalnej zmiany struktury demograficznej i kurczenia się liczby urodzin. Wyzwaniem jest wobec tego przekształcanie infrastruktury szkół (które już obecnie mogą nie mieć wystarczającej liczby uczniów) na infrastrukturę adresowaną dla seniorów i ich potrzeb.

2. Cele Partnerstwa

Cele strategiczne Partnerstwa do 2030 roku wypracowano podczas warsztatów strategicznych i spotkań z udziałem Rady Partnerstwa, Grupy roboczej i interesariuszy strategii w dniach:

- 10 czerwca 2021 r. w Tomaszowie Lubelskim – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Turystyka”,
- 15 czerwca 2021 r. w Tomaszowie Lubelskim – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Młodzież”,
- 22 czerwca 2021 r. w Sułcu – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Seniorzy”
- 29 czerwca 2021 r. w Narolu – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Klimat”.
- 04.08.2022 r. w Tomaszowie Lubelskim – Rada Partnerstwa,
- 05.10.2022 r. w Tomaszowie Lubelskim – Grupa Robocza,
- 17.07.2023 r. w Tomaszowie Lubelskim – Rada Partnerstwa i Grupa Robocza,
- 23.08.2023 r. w Tomaszowie Lubelskim – Grupa Robocza,
- 21.09.2023 r. w Tomaszowie Lubelskim – Grupa Robocza,
- 03.10.2023 r. w Tomaszowie Lubelskim – szkolenie Zarządzanie Projektem Partnerskim,
- 10.10.2023 r. w Tomaszowie Lubelskim – Rada Partnerstwa Grupa Robocza, zmiana Lidera,
- 14.11.2023 r. w Siedliskach – szkolenie Transformacja Energetyczna, Grupa Robocza,
- 15.11.2023 r. w Siedliskach – szkolenie Wzmacnianie Partnerstw i Wdrażanie Strategii, Grupa Robocza.

W trakcie warsztatów przyjęto cele strategiczne. W wyniku całego cyklu warsztatów została zaproponowana misja.

2.1. Misja Partnerstwa

Misja partnerstwa to jego cel nadrzędny, stanowiący przyczynę zawarcia partnerstwa i niezmienny w całym okresie jego trwania. Misja powinna być oparta o kluczowe wartości, wokół których zawiązało się i chce działać partnerstwo.

Misja partnerstwa Roztocze Środkowe brzmi:

**Wzmocnić społecznie i gospodarczo
obszar Partnerstwa**

Misja ta będzie stopniowo osiągnana poprzez realizację dwóch celów strategicznych i stworzone wokół nich cztery obszary koncentracji działań, w ramach których zostaną sformułowane projekty strategiczne i uzupełniające.

2.2. Cele strategiczne Partnerstwa

Oto przyjęte cele strategiczne Partnerstwa:

- A. Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne;**
- B. Zapewnić bezpieczeństwo energetyczne gminom partnerstwa w sposób przyjazny dla klimatu i możliwie tani.**

Opisy i charakterystyki tych celów strategicznych

Cel strategiczny A

Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne

■ **Komentarz do sformułowania celu:**

- Potencjał turystyczny (inaczej „atrakcyjność turystyczna”) danego obszaru to generująca potencjalne zainteresowanie przyjazdami turystycznymi na ten obszar suma trzech czynników:
  - walorów turystycznych (atrakcyjności przyrodniczej, kulturowej i specjalistycznej),
  - zagospodarowania turystycznego (usług, infrastruktury, informacji)
  - dostępności komunikacyjnej (możliwości dotarcia z zewnątrz oraz możliwości poruszania się po danym terenie).
- Produkt turystyczny, to ta część potencjału turystycznego, która została skutecznie skomercjalizowana: to suma wszystkich czynników (walorów,

dóbr, towarów, usług), które motywują turystę do wydania pieniędzy w związku z podróżą i pobytem turystycznym na danym obszarze.

Partnerstwo Roztocze Środkowe ma istotny potencjał turystyczny (atrakcyjność). Walory turystyczne, kulturowe, dostępność komunikacyjna wymagają zmian. Każdy z tych elementów powinien być wykorzystywany do budowania oferty pobytowej dla turystów.

■ **Problemy na jakie odpowiada cel**

Cel strategiczny A odpowiada na zdefiniowany problem nr 1.: „Turystyka – pomimo relatywnie dużego potencjału atrakcyjności przyrodniczej i kulturowej – nie jest oparta o dojrzałe produkty turystyczne, nie przynosi więc oczekiwanej dochodowości”.

■ **Wykorzystywane potencjały obszaru**

Cel strategiczny A wykorzystuje następujące zdiagnozowane potencjały:

- Kluczowym zasobem Roztocza jest atrakcyjność krajobrazu: łagodne wzgórza pokryte rozdrobnionymi polami i zadrzewieniami oraz zespoły leśne. Oprócz najbardziej znanych walorów gminy Susiec trzeba podkreślić nieco mniej wypromowane walory obszaru gminy Narol i zachodniej części gminy Lubycza Królewska
- Liczne stanowiska geologiczne na Roztoczu, a zwłaszcza występowanie na terenie gminy Lubycza Królewska skupiska Skrzemieniałych Drzew, uzasadniają plany utworzenia na tym obszarze Geoparku. Atrakcje geologiczne mogą być główną atrakcją planowanych działań.
- Turystyka rowerowa ma na obszarze partnerstwa olbrzymi potencjał. Zatwierdzony obecnie do finansowania projekt „Roztocze – kraina rowerów” powinien być jednak uzupełniony siecią lokalnych dróg rowerowych, które rozprowadzą ruch turystyczny po całym Partnerstwie, powiązanych z rozmieszczeniem lokalnych atrakcji i usług turystycznych.
- Przeszłość historyczna może okazać się niezwykle ważnym atraktorem turystycznym obszaru Partnerstwa. Historia Grodów Czerwieńskich jest obecnie przedmiotem międzynarodowych badań archeologicznych a w przyszłości może przyciągnąć na obszar partnerstwa strumień turystów porównywalny z atrakcjami przyrodniczymi i wydłużyć sezon turystyczny podnosząc obroty w tej branży. To samo dotyczy historii XX-wiecznej.

■ **Wyzwania i kierunki, z którymi cel jest powiązany**

Cel strategiczny A jest powiązany z pierwszym kluczowym wyzwaniem strategicznym, w kontekście którego powinny być analizowane następujące kierunki działań.

- a) Wykorzystanie aspektów kultury i przeszłości historycznej jako czynnika atrakcyjności turystycznej.

- b) Wdrożenie koncepcji Geoparku Kamienny Las na Roztoczu.
- c) Rozwijanie turystyki rowerowej.
- d) Nawiązanie współpracy w zakresie promocji turystycznej - oś turystyczna Lublin–Zamość–Tomaszów–Żółkiew–Lwów.
- e) Rozwijanie turystyki narciarskiej i narciarstwa rekreacyjnego.
- f) Lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego Partnerstwa.
- g) Przeprowadzenie analizy potencjału produktów lokalnych.

■ Terytorialność celu

Cel strategiczny A dotyczy całego obszaru partnerstwa. Będzie on osiągnięty poprzez rozbudowę istniejącej na terenie poszczególnych Partnerów Partnerstwa infrastruktury, połączenia ich siecią szlaków rowerowych oraz rozbudowa istniejącej Izby Regionalnej „Muzeum Skamieniałych Drzew” w Siedliskach, stworzenie stanowiska prezentującego przekrój geologiczny, w miejscu naturalnego nagromadzenia skrzemieniałych fragmentów mioceńskiego drewna cypryśnika (Taxodioxydon), tak by przygotować się do złożenia w przyszłości dokumentacji celem utworzenia Geoparku. Poszczególne projekty mogą być realizowane liniowo lub punktowo, natomiast ich rezultaty i oddziaływania rozlewają się na cały obszar partnerstwa.

Cel strategiczny B

Zapewnić bezpieczeństwo energetyczne gminom partnerstwa w sposób przyjazny dla klimatu i możliwie tani

■ Komentarz do sformułowania celu:

- Przez „bezpieczeństwo energetyczne” gmin rozumiemy na tym etapie samowystarczalność energetyczną usług gminnych, a więc produkowanie na terenie Partnerstwa takiej sumarycznej ilości energii, aby w rezultacie świadczenie usług gminnych wiązało się z zerowymi kosztami energetycznymi. Wiąże się to nie tylko ze zbilansowaniem energii wytworzonej i zużytej, ale z wytworzeniem takiej (niewielkiej) nadwyżki energii, której odsprzedaż do systemu energetycznego kraju pokryje koszty utrzymania lokalnego systemu energetycznego.
- Cel nie obejmuje zeroenergetyczności indywidualnych gospodarstw na obszarze Partnerstwa. Uznano, że w perspektywie 2030 byłby to cel zdecydowanie nierealistyczny. Natomiast w ramach celu przewiduje się realizowanie działań społeczno-edukacyjnych na rzecz prosumenckiej energetyki odnawialnej w indywidualnych gospodarstwach.

■ Problemy na jakie odpowiada cel

Gminy – pomimo znakomitego potencjału nasłonecznienia tego obszaru – ponoszą nadal duże koszty zakupu energii elektrycznej od dostawców energii i nie

wykorzystują w pełni możliwości produkowania energii odnawialnej na własne potrzeby.

■ **Wykorzystywane potencjały obszaru**

- Ilość słonecznych dni w roku predestynuje ten teren do rozwoju fotowoltaiki; to bardzo ważny potencjał obszaru.

■ **Wyzwania i kierunki, z którymi cel jest powiązany**

Cel strategiczny B jest powiązany z drugim kluczowym wyzwaniem strategicznym: „rozwój nowoczesnej infrastruktury i poprawa jakości skomunikowania ze światem”.

W kontekście tego wyzwania powinny być analizowane następujące kierunki działań:

- a) Rozbudowa instalacji fotowoltaicznych (począwszy od instalacji na budynkach komunalnych) w celu wykorzystania lokalnych warunków nasłonecznienia i zmniejszenia bieżących kosztów utrzymania obiektów.
- b) Rozważenie innych kierunkowych działań na rzecz lokalnej samowystarczalności energetycznej i neutralności klimatycznej.

■ **Terytorialność celu**

Cel strategiczny B dotyczy całego obszaru partnerstwa, przy czym poszczególne rozwiązania techniczne będą – wobec niewprowadzenia na poziomie krajowym taryfy przesyłowej K dla klastrów energetycznych – realizowane punktowo dla uniknięcia przesyłów, natomiast audyt energetyczny, studia wykonalności dokumentacje wykonawcze, oraz działania społeczno-edukacyjne i włączające społeczność będą realizowane wspólnie na całym obszarze partnerstwa.

3. Projekty

Poniżej opisano zestaw projektów strategicznych przyjęty przez Partnerstwo w chwili przyjmowania niniejszej strategii. Rada Partnerstwa może uzupełniać poniższy zestaw projektów w trybie aktualizacji Strategii, w miarę pojawiania się nowych możliwości finansowania czy nowych możliwości wykonawczych.

Dołączane projekty muszą być jednak każdorazowo zgodne z celami strategii i wynikać ze zdiagnozowanych problemów i potencjałów, a w przypadku dołączania nowych projektów strategicznych muszą być one w każdym przypadku zarówno partnerskie, jak i zintegrowane.

Projekty niniejszej strategii przyporządkowano do celu A lub B. Nie będzie to jednak miało wpływu na system zarządzania ani monitorowania, w którym zarządzanymi całościami są projekty, monitorowanymi – projekty i cele, a ewaluowanymi – cele i misja całej strategii.

Cel strategiczny A: TURYSTYKA

Tytuł projektu:	Geopark Kamienny Las na Roztoczu
Nazwa lidera/wnioskodawcy:	Gmina Lubycza Królewska (Lider projektu)
Partnerzy projektu:	Partnerzy projektu z województwa lubelskiego. Miasto Tomaszów Lubelski Gmina Tomaszów Lubelski Gmina Tarnawatka Gmina Krynice Gmina Bełżec Gmina Susiec Finansowanie projektu z FEL 2021- 2027.
	Partnerzy projektu z województwa podkarpackiego: Gmina Narol Gmina Horyniec – Zdrój Gmina Narol będzie składać komplementarny wniosek z gminami Cieszanów i Oleszyce w ramach celu 5.2 Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021 -2027. Gmina Horyniec – Zdrój będzie składała projekt inwestycyjny w szlaki w ramach celu 5.1 Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027.
Całkowita wartość projektu: szacowana całkowita wartość projektu (koszty kwalifikowalne + niekwalifikowalne)	30 mln pln – Partnerzy z województwa lubelskiego 18 mln pln – Partnerzy z województwa podkarpackiego

Cel Strategiczny B: KLIMAT

Tytuł projektu:	Samowystarczalność energetyczna Partnerstwa „Roztocze Środkowe”
Nazwa lidera/wnioskodawcy:	Miasto Tomaszów Lubelski (Lider projektu)
Partnerzy projektu:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gmina Lubycza Królewska 2. Gmina Tomaszów Lubelski 3. Gmina Tarnawatka 4. Gmina Krynice 5. Gmina Susiec 6. Gmina Bełżec

**Całkowita wartość projektu:
szacowana całkowita wartość projektu (koszty kwalifikowalne + niekwalifikowalne)**

Szacunkowo 5 mln PLN

4. Warunki i procedury obowiązujące w realizacji strategii

Strategia – z uwagi na przyjętą strukturę projektów i potrzebę zupełnie innej koordynacji w ramach każdego z nich – będzie zarządzania poprzez system z Komitetem Sterującym na poziomie całej strategii i odrębnymi systemami koordynatorskimi na poziomie każdego z projektów.

4.1. Rada Partnerstwa

Rada Partnerstwa stanowi ciało doradcze dla Lidera Partnerstwa. Radę Partnerstwa stanowią Burmistrzowie i Wójtowie gmin Partnerstwa. Rada Partnerstwa pracuje kolegalnie poprzez podejmowanie uchwał, odbywając zebrania nie rzadziej niż raz na pół roku. Przewodnictwo Rady Partnerstwa obejmuje Burmistrz Tomaszowa Lubelskiego.

4.1.1. Zadania Rady Partnerstwa

Rada Partnerstwa:

- podejmuje uchwały kierunkowe dotyczące wdrażania strategii, w tym uchwały wyznaczające kierunkowo działania Przewodniczącego,
- wyznacza Lidera projektu do Celu Strategicznego,
- na wniosek Lidera projektu strategicznego powołuje koordynatora projektu,
- przyjmuje półroczną informację z monitoringu realizacji poszczególnych projektów strategicznych i podejmuje uchwały wyznaczające kierunkowo działania Przewodniczącego,
- dokonuje ewaluacji etapowych strategii w wyznaczonych terminach, oraz ewaluacji końcowej,
- rekomenduje potrzebę aktualizacji strategii,

w razie potrzeby podejmuje decyzję o instytucjonalizacji partnerstwa w innej formie (np. związku komunalnego, stowarzyszenia itd.) oraz podejmuje uchwałę w tym przedmiocie. W uchwale takiej Rada Partnerstwa wskazuje sposób kontynuacji jego zadań w nowo powstałej strukturze zarządczej.

Przewodniczący Rady Partnerstwa:

- koordynuje na poziomie całej strategii działania koordynatorów poszczególnych projektów strategicznych
- zbiera na bieżąco informację z postępów realizacji projektów w ramach systemu monitoringu i przekazuje Radzie Partnerstwa krótką kwartalną informację o postępach wdrażania strategii.
- Przygotowuje dla Rady Partnerstwa zbiorczy roczny raport z monitoringu wdrażania strategii.

Koszty związane z funkcjonowaniem Rady Partnerstwa pokrywają w równym stopniu członkowie Partnerstwa.

4.2. Koordynatorzy projektów

Koordynator projektu strategicznego jest powoływany na wniosek Lidera projektu Celu Strategicznego przez Radę Partnerstwa.

Koordynator projektu:

- Nadzoruje realizację projektu przez Partnerów zgodnie z zapisami niniejszej strategii,
- Koordynuje starania o pozyskanie środków na realizację projektu,
- Uzgadnia z partnerami projektu jego strukturę zarządczą, podział zadań i zasady zarządzania projektem, w tym zasady jego monitorowania.
- Przekazuje w rytmie miesięcznym (lub innym uzgodnionym, jednak nie rzadziej niż raz na pół roku) informację o postępach realizacji projektu Przewodniczącemu Rady Partnerstwa.
- Rozlicza projekt i dba o sprawozdawczość zewnętrzną z jego realizacji.
- W przypadku projektu wewnętrznie złożonego koordynator może podjąć decyzję o powołaniu koordynatorów niższego szczebla, odpowiedzialnych przykładowo za realizację wyodrębnionych merytorycznie podprojektów albo składowych projektu jednolitego realizowanych w poszczególnych gminach.

Koszty koordynacji, w tym wynagrodzenie koordynatora, są kosztami projektu, chyba że rozwiązania takiego nie dopuszczają wewnętrzne zasady danego źródła finansowania. W takim przypadku sposób pokrywania kosztów koordynacji ustala Komitet Sterujący kierując się zasadą solidarnego i proporcjonalnego ponoszenia kosztów przez partnerów projektu.

5. System monitoringu i oceny skuteczności realizacji strategii

5.1. Wskaźniki realizacji strategii

Prezentowany poniżej system wskaźników jest przyjęty wstępnie, na etapie, w którym nie są znane ostateczne wyniki analiz wykonalności, więc nie jest też znany ostateczny kształt projektów, a jedynie ich postać wyjściowa, przed analizą wykonalności.

Wskaźniki realizacji projektów ujęte poniżej obejmują zarówno wskaźniki produktu jak i wskaźniki rezultatów. Wskaźniki produktu i rezultatu wynikają bezpośrednio z zakresu każdego z projektów. Wskaźniki te w niniejszej strategii będą na bieżąco monitorowane.

Tabela 1: Tabela wskaźników monitorowania Strategii

Cel strategiczny / Nazwa wskaźnika rezultatu strategicznego	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok 2022)	Oczekiwana zmiana trendu (rok 2030)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
Długość utworzonych szlaków turystycznych*	km	0	160	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
Liczba obiektów infrastruktury na cele ukierunkowania ruchu turystycznego albo edukacji przyrodniczej**	szt.	0	1	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem**	szt.	0	5	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem**	osoby	1700	3500	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
Budynki publiczne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej**	szt.	0	5	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu
Roczne zużycie energii pierwotnej w: budynkach publicznych**	kWh(m2* rok)	0	0	Dane własne Partnerstwa	Po zakończeniu realizacji projektu

*wskaźnik dotyczy oznakowanych szlaków rowerowych

** wskaźniki projektowe

Źródło: Opracowanie własne.

5.2. Monitorowanie procesu wdrażania strategii

Monitorowanie wdrażania strategii to obserwowanie w czasie rzeczywistym procesu realizacji projektów i powstawania w ich ramach produktów. Monitorowanie polega na systematycznym zbieraniu i przetwarzaniu danych opisujących postęp realizacji projektów strategicznych i skupia się przede wszystkim na terminowości realizacji zadań i osiągania produktów w zaplanowanych terminach. Tak rozumiany monitoring spełnia także rolę systemu wczesnego ostrzegania o ewentualnych nieprawidłowościach.

Oto planowana struktura monitoringu:

- Każdy projekt strategiczny mają wewnętrzną strukturę zarządzania, na szczycie której stoi koordynator projektu.
- Wewnętrzna struktura monitorowania projektu jest ustalana przez koordynatora z partnerami projektu i jest decyzją operacyjną a nie strategiczną. Z punktu widzenia strategii istotne jest jedynie, aby koordynator projektu otrzymywał pełną wiedzę o przebiegu wdrażania projektu i terminowości realizacji zadań w rytmie nie rzadszym niż 1 miesiąc.
- Koordynatorzy projektów przekazują w rytmie miesięcznym (lub innym uzgodnionym, jednak nie rzadziej, niż raz na 6 miesięcy) krótką syntetyczną informację o przebiegu wdrażania projektów Liderowi.
- Raz na pół roku koordynatorzy projektów sporządzają pisemny raport z realizacji projektu w danym półroczu. W raporcie główną informacją jest terminowość realizacji projektu w stosunku do założonego harmonogramu. Dodatkową informacją może być rzeczowe zaawansowanie projektu wyrażone procentowo (jako odsetek wykonanych prac, w wyniku których ma powstać produkt). Jeżeli projekt wytwarza więcej niż jeden produkt, można raportować ich zaawansowanie oddzielnie.
- Lider Partnerstwa przedstawia Radzie Partnerstwa dwukrotnie w roku zbiorczy krótki raport o realizacji strategii, będący syntetycznym streszczeniem raportów koordynatorów.
- Rada Partnerstwa może na podstawie raportów z monitoringu zalecić liderowi kierunkowe działania korygujące lub naprawcze.

5.3. Ocena (ewaluacja) stopnia osiągnięcia celów strategicznych

Ewaluacja strategii będzie dokonywana na zakończenie każdego dwuletniego etapu jej wdrażania. Ponieważ rok 2024 będzie rokiem uruchamiania przedsięwzięć strategicznych, a pierwszym rokiem pełnej funkcjonalności strategii będzie w praktyce rok 2024, ewaluacje są zaplanowane na:

- Grudzień 2026 (ewaluacja etapowa);
- Grudzień 2028 (ewaluacja etapowa);
- Grudzień 2030 (ewaluacja końcowa).

Przedmiotem każdej z tych ewaluacji będzie co do zasady stopień:

1. osiągnięcia rezultatów bezpośrednich (skuteczności realizowania projektów)
2. osiągnięcia rezultatów strategicznych (skuteczności osiągnięcia celów).

6. Opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych

6.1. Partycypacja społeczna na etapie przygotowywania strategii

Partycypacja społeczna na etapie tworzenia strategii była realizowana w kryzysowych warunkach pandemii, więc działania włączające mieszkańców były ograniczone do działań możliwych w tych warunkach faktycznych i prawnych.

- Poszczególne cele strategii były wypracowywane i przyjmowane na warsztatach strategicznych z udziałem interesariuszy (ograniczonymi warunkami pandemicznymi);
- Także projekty strategiczne były wypracowywane i przyjmowane na warsztatach z udziałem interesariuszy (również w tym przypadku z ograniczeniami wynikającymi z warunków pandemicznych);
- Ustalenia z warsztatów były dodatkowo weryfikowane przez rozległe konsultacje w terenie z bezpośrednimi z interesariuszami, w tym z przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi.
- Kilka rozwiązań było testowanych poprzez przedsięwzięcia warsztatowe z grupami interesariuszy, wizyty studyjne, wizje terenowe i dużą liczbę rozmów indywidualnych, także poprzez kanały zdalne.
- Dokument strategii został przed przyjęciem przez Radę Partnerstwa poddany konsultacjom społecznym.

Cele strategiczne Partnerstwa do 2030 roku wypracowano podczas warsztatów strategicznych i spotkań z udziałem Rady Partnerstwa, Grupy roboczej i interesariuszy strategii w dniach:

- 10 czerwca 2021 r. w Tomaszowie Lubelskim – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Turystyka”,
- 15 czerwca 2021 r. w Tomaszowie Lubelskim – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Młodzież”,
- 22 czerwca 2021 r. w Sułcu – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Seniorzy”
- 29 czerwca 2021 r. w Narolu – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Klimat”.
- 04.08.2022 r. w Tomaszowie Lubelskim – Rada Partnerstwa,
- 05.10.2022 r. w Tomaszowie Lubelskim – Grupa Robocza,
- 17.07.2023 r. w Tomaszowie Lubelskim – Rada Partnerstwa i Grupa Robocza,
- 23.08.2023 r. w Tomaszowie Lubelskim – Grupa Robocza,
- 21.09.2023 r. w Tomaszowie Lubelskim – Grupa Robocza,
- 03.10.2023 r. w Tomaszowie Lubelskim – szkolenie Zarządzanie Projektem Partnerskim,
- 10.10.2023 r. w Tomaszowie Lubelskim – Rada Partnerstwa Grupa Robocza, zmiana Lidera,
- 14-15.11.2023 r. w Siedliskach – szkolenie Transformacja Energetyczna, Grupa Robocza

Ten podrozdział zostanie uzupełniony po przeprowadzeniu konsultacji społecznych u Partnerów.

6.2. Partycypacja społeczna na etapie realizacji strategii

- Szczegółowe mechanizmy planowanego włączenia w proces wdrażania strategii podmiotów, o których mowa w projekcie Umowy Partnerstwa, będą opublikowane po dokonaniu wstępnych analiz wykonalności dla dwóch projektów strategicznych, ponieważ obecnie w żadnym z tych projektów nie jest ostatecznie przesądzona struktura wykonawcza. Wolą partnerstwa jest jednak szerokie zaangażowanie w realizację wszystkich projektów mieszkańców i innych lokalnych interesariuszy, w szczególności przedsiębiorców i organizacji pozarządowych.
- Rada Partnerstwa powoła Społeczną Radę Strategii w skład której przedstawiciele każdej z gmin powołają trzy osoby reprezentujące środowiska społeczne i gospodarcze, przy czym wśród przedstawicieli społecznych gminy powinny delegować do rady po co najmniej jednym przedstawicielu społeczności seniorskiej i co najmniej jednym przedstawicielu młodzieży. Rada społeczna jest ciałem doradczym Rady Partnerstwa i Lidera.
- W trakcie prac związanych z przygotowaniem dokumentacji projektowej zostaną zorganizowane w miejscach planowanych inwestycji, spotkania konsultacyjne ze społecznością lokalną. Spotkania mają na celu wypracowanie wspólnych rozwiązań, które wykorzystane zostaną w procesie projektowym.

6.3. Partycypacja społeczna na etapie oceny efektów strategii

W ewaluacjach etapowych na koniec 2026 i 2028 roku, oraz w ewaluacji Końcowej na koniec 2030 r. zostanie uwzględniony udział mieszkańców, w tym:

- udział Rady Społecznej w samej procedurze tworzenia raportu ewaluacyjnego;
- badania ankietowe mieszkańców lub ich grup na temat oceny procesów, które zaszły na obszarze partnerstwa w ramach wdrażania strategii;
- badania fokusowe dot. jakości życia na obszarze objętym partnerstwem;
- wysłuchania publiczne na temat efektów zrealizowanych działań;
- formy warsztatowe zasięgania opinii, jak przykładowo: warsztaty strategiczne, Word Cafe i podobnych.

7. Źródła finansowania – potencjalne źródła finansowania dla poszczególnych projektów

Strategia terytorialna jest elementem systemu zarządzania rozwojem obszaru, który wykracza poza administracyjnie wyznaczone granice gmin tworzących partnerstwo. Koncentruje się na identyfikacji wspólnych potencjałów i wyzwań oraz wymianie doświadczeń pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w procesie planowania przedsięwzięć na określonym obszarze. Silnie ukierunkowuje na wspólne przedsięwzięcia ponadgminne oraz na efekt współpracy poprzez uczenie się i wymianę doświadczeń pomiędzy podmiotami je realizującymi. Dlatego też system finansowania strategii terytorialnej opiera się na montażu różnych środków finansowych, tj.:

- budżetu Państwa,
- funduszy celowych i innych środków publicznych,
- środków z funduszy Unii Europejskiej oraz innych państw lub organizacji i instytucji, w tym instrumenty zwrotne,
- budżetu jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład Partnerstwa (środki własne),

7.1. Środki pochodzące z budżetu Państwa i funduszy celowych

Istotnym źródłem finansowania zamierzeń strategicznych Partnerstwa będzie możliwość skorzystania z programów i narzędzi wsparcia finansowanych z budżetu państwa i innych środków publicznych:

Tabela 2. Podział środków finansowych z budżetu Państwa, funduszy celowych i itp.

Środki z budżetu Państwa, fundusze celowe i inne środki publiczne		
Pozostałe programy finansowane z budżetu państwa	w zakresie ochrony środowiska	realizowane przez NFOŚiGW oraz właściwy WFOŚiGW
	w zakresie dostosowania infrastruktury dla osób niepełnosprawnych	realizowane przez PFRON

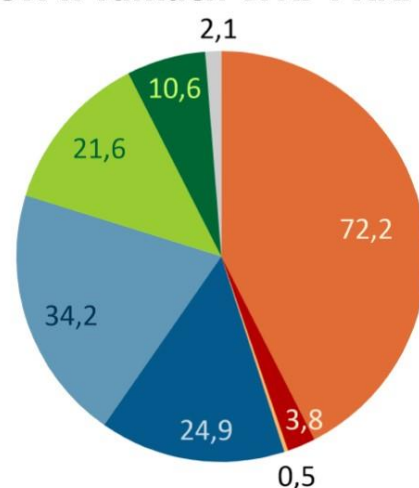
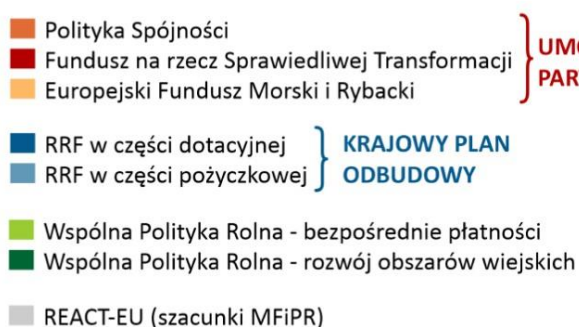
Źródło: Opracowanie ZMP

7.2. Środki pochodzące z funduszy Unii Europejskiej

7.2.1. Informacje ogólne

Głównymi zewnętrznymi źródłami finansowania projektów w ramach strategii terytorialnej będą środki z funduszy unijnych w ramach Wieloletnich Ram Finansowych UE na lata 2021-2027 oraz Instrumentu na rzecz odbudowy i Zwiększenia Odporności w ramach, których alokacja dla Polski wynosi ogółem 170 mld euro.

Alokacja dla Polski – ogółem ~ 170 mld EUR w ramach WRF i RRF*

* WRF - Wieloletnie Ramy Finansowe

* RRF - Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększonej Odporności

Źródło: Opracowanie ZMP

Kluczowe źródło finansowania projektów na poziomie krajowym przewidzianych w ramach strategii stanowią będą środki funkcjonujące w ramach Umowy Partnerstwa określającej perspektywę finansową polityki spójności na lata 2021-27 oraz instrumentów w ramach Krajowego Planu Odbudowy. Środki pochodzące z Unii Europejskiej dystrybuowane będą w ramach programów operacyjnych zarządzanych z poziomu krajowego lub regionalnego.

Tabela 3. Podział środków finansowych z Krajowego Planu Odbudowy

Środki z Krajowego Planu Odbudowy na poziomie krajowym	
Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększenia Odporności	<p>Krajowy Plan Odbudowy związany jest z odbudową i tworzeniem odporności społeczno- gospodarczej Polski po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19 oraz proponowane do realizacji reformy i inwestycje. Krajowy Plan Odbudowy składa się z 5 komponentów, stanowiących obszary koncentracji reform i inwestycji:</p> <ul style="list-style-type: none"> A. Odporność i konkurencyjność gospodarki B. Zielona energia i zmniejszenie energochłonności C. Transformacja cyfrowa D. Efektywność, dostępność i jakość systemu ochrony zdrowia E. Zielona, inteligentna mobilność <p>Łącznie w ramach Krajowego Planu Odbudowy zaplanowano wydatkowanie 35,970 mld euro. Z czego 23,858 mld euro to środki bezzwrotne i 12,112 mld euro z części pożyczkowej RRF</p>

Źródło: Opracowanie ZMP

7.2.2. Alokacje regionalne: województwo lubelskie

Na poziomie regionalnym strategia terytorialna może być finansowania w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021- 2027.

Wartość wsparcia środkami EU wynosi 2432 mln EUR.

Tabela 4 Podział osi priorytetowych w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027

Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027		
<i>Numer Priorytetu</i>	<i>Finansowanie</i>	<i>Nazwa priorytetu</i>
Priorytet FELU.01	EFRR	Badania naukowe i innowacje
Priorytet FELU.02	EFRR	Transformacja gospodarcza i cyfrowa regionu
Priorytet FELU.03	EFRR	Ochrona zasobów środowiska i klimatu

Priorytet FELU.04	EFRR	Efektywne wykorzystanie energii
Priorytet FELU.05	EFRR	Zrównoważona mobilność miejska
Priorytet FELU.06	EFRR	Zrównoważony system transportu
Priorytet FELU.07	EFRR	Lepsza dostępność do usług społecznych i zdrowotnych
Priorytet FELU.08	EFS+	Zwiększenie spójności społecznej
Priorytet FELU.09	EFS+	Zaspokajanie potrzeb rynku pracy
Priorytet FELU.10	EFS+	Lepsza edukacja
Priorytet FELU.11	EFRR	Rozwój zrównoważony terytorialnie
Priorytet FELU.12	EFS+	Wsparcie wdrażania Funduszy Europejskich dla Lubelskiego w ramach EFS+
Priorytet FELU.13	EFRR	Wsparcie wdrażania Funduszy Europejskich dla Lubelskiego w ramach EFRR

Źródło: Opracowanie ZMP

7.2.3. Alokacje regionalne: województwo podkarpackie

W odniesieniu do finansowania strategii na terenie gmin Narol oraz Horyniec Zdrój istotne są regionalne fundusze dedykowane województwu Podkarpackiemu. W tym zakresie Strategia może być finansowania w ramach Regionalnego Programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027.

Tabela 5. Podział osi priorytetowych w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027

Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027	
Priorytet FEPK.01	Konkurencyjna i cyfrowa gospodarka
Priorytet FEPK.02	Energia i środowisko
Priorytet FEPK.03	Mobilność miejska
Priorytet FEPK.04	Mobilność i łączność
Priorytet FEPK.05	Przyjazna przestrzeń społeczna
Priorytet FEPK.06	Rozwój zrównoważony terytorialnie

Priorytet FEPK.07	Kapitał ludzki gotowy do zmian
Priorytet FEPK.08	Rozwój lokalny kierowany przez społeczność
Priorytet FEPK.09	Pomoc techniczna EFRR
Priorytet FEPK.10	Pomoc techniczna EFS+

Źródło: Opracowanie ZMP

7.3. Źródła międzynarodowe

Strategia terytorialna Partnerstwa może być realizowana również w oparciu o wykorzystanie innych narzędzi międzynarodowych:

- Programów Interreg – w ramach współpracy transgranicznej regionów sąsiadujących ze sobą, współpracy transnarodowej kilkunastu państw w danym regionie Europy oraz współpracy międzynarodowej obejmująca cały obszar UE,
- Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Identyfikacja źródeł finansowania planowanych inwestycji jest niezmiernie istotna. Obecnie środki przeznaczane przez gminy na przedsięwzięcia pochodzą głównie z funduszy unijnych i krajowych programów rządowych. Dodatkowo jednostki sektora finansów publicznych, mogą korzystać ze zwrotnych form finansowania inwestycji czyli kredytów. To pozwala na współfinansowanie projektów w ramach montażu finansowych. Jednak jednostki samorządu terytorialnego zostały wyposażone w możliwość kreowania indywidualnego zestawu narzędzi pozwalającego na gromadzenie funduszy na ten proces oraz angażowanie inwestorów prywatnych. Ponieważ nie zawsze uda się pozyskać środki na planowane inwestycje z funduszy unijnych dlatego też ważne jest zadbanie o rozwój alternatywach źródeł finansowania. Jedną z takich form jest finansowanie przedsięwzięć jest formuła partnerstwa publiczno-prywatnego. Finansuje się za pomocą tej formuły projekty inwestycyjno-eksploatacyjne realizowane w oparciu o umowę długoterminową zawartą przez władze publiczne i podmioty sektora prywatnego (podmioty rynkowe), których celem jest stworzenie niezbędnej infrastruktury rzeczowej, finansowej i organizacyjnej, umożliwiającej świadczenie usług publicznych. Przedsięwzięcia w formule PPP sprawdzają się przede wszystkim w:

- w projektach obejmujących budowę parkingów miejskich,
- w transporcie publicznym,
- infrastrukturze drogowej i transportowej,
- infrastrukturę wodnokanalizacyjną,

- infrastruktura ciepłownicza,
- w projektach oświetleniowych mających za zadanie podnoszenie jakości przestrzeni miejskiej.

Dla przedsiębiorcy celem realizacji projektu jest generowanie i maksymalizacja zysków, dla samorządu terytorialnego – ożywienie gospodarcze obszaru.

7.4 Proponowany montaż finansowy projektów Strategii

Projekt do Celu Strategicznego A Strategii Partnerstwa Roztocze Środkowe zamierzamy finansować z następujących źródeł:

- Fundusze Europejskie dla Lubelskiego działanie 11.5, kwota 30 mln pln.
- Fundusze dla Podkarpacia działanie 5.1 (Horyniec - Zdrój) kwota ok. 3 mln pln., Działanie 5.2 (Narol) – kwota ok. 15 mln (po 5 mln dla Narola oraz gmin spoza Partnerstwa Roztocze Środkowe tj. Cieszanów i Oleszyce)

Projekt do Celu Strategicznego B Strategii Partnerstwa Roztocze Środkowe zamierzamy finansować z Krajowego Planu Odbudowy na kwotę 5 mln lub Programu Fundusze Europejskie dla Lubelszczyzny 2021 – 2027 działanie 4.9.

8. Wykazy i spisy

A. Spis tabel

Tabela 1. Wskaźniki produktów poszczególnych projektów w Strategii	21
Tabela 2. Podział środków finansowych z budżetu Państwa, funduszy celowych i itp.	26
Tabela 3. Podział środków finansowych z Krajowego Planu Odbudowy	27
Tabela 4. Podział osi priorytetowych w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027	27
Tabela 5. Podział osi priorytetowych w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027	38

